

КУЛЬТ ВОЇНА-ЗВІРА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Антон БОНДАРЕНКО

аспірант ННДІУ

Анотація. У статті розглянуто культ воїна-звіра на території сучасної України. Ця тема перебуває на перетині досліджень з української міфології, традицій язичницьких вірувань та історії військової справи. Хронологічно робота охоплює період V ст. до н.е. – XVIII ст. н.е. Проведено аналіз різнопланових відомостей про культ воїна-звіра, використано історичні, етнографічні і лінгвістичні дані. Розглянуто уявлення про відомих козаків-характерників. Зроблено висновок, що культ воїна-звіра здавна існував у багатьох індоєвропейських народів. У слов'ян культ вовка був органічно пов'язаний з іншими природничими язичницькими віруваннями і міфологічними уявленнями. Козаки-характерники були утаємниченою громадою з найбільш вправних і відважних воїнів.

Ключові слова: Україна, воїн-звір, перевертень, волхв, характерник.

Вивчення міфологічних і сакральних уявлень давньоукраїнської етнічної спільності є надзвичайно важливим. Наукове дослідження сакрального світогляду праукраїнських і древніх українських племен дали б можливість ґрунтовніше простежити процеси генези української нації. Як зазначає директор ННДІУ академік П. Кононенко, «кожне покоління на питання: коли виник український етнос, яким був і є його зв'язок із нацією, державою та вселюдством; що він вносить у загальноосвітній розвиток цивілізації і культури – повинне знайти свою відповідь» [8, 3].

Міфологічні світоглядні уявлення давніх українців і праукраїнських племен є малодослідженими. Наукові розробки різних аспектів цієї надзвичайно важливої теми почалися тільки після 1991 р. і є лише першим етапом ґрунтовного дослідження, оскільки накопичення матеріалу етнографічного, історичного і джерелознавчого характеру триває досі. Висновки є переважно оглядовими і попередніми, ґрунтовніші будуть зроблені під час подальших досліджень.

Ця стаття є першою ланкою реалізації дисертаційного дослідження на тему «Культ воїна-звіра в українців та інших індоєвропейських народів від найдавніших часів до кінця XVIII століття». Дисертаційне дослідження проводиться в межах держбюджетної науково-дослідної роботи «Україна і світове українство в системі українознавства. Українці у світовій цивілізації і культурі».

Ми розглянемо культ воїна-звіра на території сучасної України, зокрема його побутування серед праукраїнських племен та в давньоукраїнському

суспільстві. Також прослідкуємо зв'язок із подібним культом у інших давніх індоєвропейських народів. Хронологічно дослідження охоплює великий історичний період – V ст. до н.е. до XVIII ст. н.е. Тема цієї роботи перебуває на перетині досліджень з української міфології, традицій язичницьких вірувань та історії військової справи.

Об'єктом досліджень є духовний світ та світоглядні уявлення язичників Київської Русі і українських козаків, а предметом – власне культ воїна-звіра на території сучасної України. Мета цієї праці – проаналізувати відомості з різноманітних джерел про культ воїна-звіра, здійснити спробу систематизації цих відомостей для подальших досліджень. Завдання роботи полягає в тому, щоб проаналізувати культ воїна-звіра на території України, спираючись на історичні, лінгвістичні та етнографічні відомості.

Культ воїна-перевертня на території України є малодослідженим. Нині фактично не написано жодної монографії на цю тему. Питання культу звірів і культу воїна-звіра на українських землях висвітлювались тільки в окремих статтях у контексті досліджень наслідування українськими козаками давніх слов'янських традицій та бойового звичаю. Л. Залізник у працях із давньої історії України та з історії українського козацтва наводив відомості про існування явища воїнів-звірів [4; 5]. Ю. Фігурний у праці «Історичні витоки українського лицарства» один із розділів присвятив традиції культу звіра в середовищі українського козацтва. Значну частину статті присвячено дослідженню зародження цієї мілітарної традиції [18]. Інші

автори розглядали культ вовка і ведмедя, досліджуючи дохристиянський світогляд давніх українців. Б. Рибаків звертався до цієї теми в контексті наукових досліджень язичництва в Київській Русі [12]. Досліджуваної нами теми прямо або опосередковано стосуються також декілька статей енциклопедичного видання «Українська міфологія» під загальною редакцією В. Войтовича [16]. Культ перевертня у козаків-характерників досліджено у працях Д. Яворницького [20] і О. Апанович [1].

У наукових працях зарубіжних дослідників проаналізовано подібні військові традиції в різних індоєвропейських народів, іноді розглядається й існування культу воїна-звіра на території України. Відомий чеський дослідник П. Шафарик ще в 1-ій половині XIX ст. зазначав про існування культу воїнів-вовків у давніх слов'ян. У кінці XIX ст. російський історик і етнограф А. Афанасьєв детально розглянув міфологічні уявлення слов'ян про образи вовка і ведмедя [2]. До теми уявлень про вовка в системі вірувань давніх слов'ян зверталася литовська дослідниця М. Гимбутас [3]. Італійський історик Ф. Кардіні у праці «Витоки середньовічного лицарства» широко використовує різноманітні історичні джерела як античних часів, так і середньовіччя, зокрема «Слово о полку Ігоревім». Автор доводить, що середньовічні рицарські ватаги виникли з войовничих «зграй» воїнів-звірів [7]. Білоруський історик В. Чаропка ґрунтовно досліджував культ воїна-звіра в Київській Русі і Литовському князівстві. У своїх працях він розробив сміливу концепцію про заснування Великого князівства Литовського слов'янськими родами, які сповідували культ воїна-вовка – «лютого звіра» [19]. Його концепцію у стислому вигляді подає у своїх працях білоруський дослідник А. Тарас [15].

У давніх слов'ян культ вовка і ведмедя відіграв надзвичайно важливе значення. У контексті основної теми нашого дослідження коротко розглянемо загальні міфологічні уявлення слов'ян-язичників про вовка і ведмедя. Обожування вовка є одним із найдавніших слов'янських вірувань [3, 200]. У слов'янській міфології образ вовка завжди ототожнювався із зимою, холодом, ніччю, темрявою. Бог небесного грому, війни і покровитель війська Перун виступав одночасно і як покровитель вовків. У слов'ян бог-громовик Перун також називався «вовчим пастирем» [2, 378–395].

За давніми слов'янськими повір'ями, які збереглися в хорутанському епосі, Перун часом сам приймає вигляд вовка. Під час насадження християнства риси Перуна-громовика перебрали на себе образи пророка Іллі (якому приписувалася влада над громом і блискавкою) і св. Юрія (який вважався покровителем воїнів). Одночасно св. Юрій набув рис «вовчого пастиря» [16].

У давній українській міфології образ вовка мав зв'язки з усім, що стосувалося металу, особливо з ковальським ремеслом. Б. Рибаків писав: «Все виды работ с металлом в древности были связаны со множеством обрядов, поверий и представлений, переработавших в мифы. Общеизвестна связь кузнецов с образом волка (волкодлаки)» [12].

Образ вовка завжди ототожнювали з війною, боєм, різаниною. В уявленні слов'ян поняття перемоги над ворогом нерозривно пов'язане з сміливим і хижим лютим вовком. Давні русичи вважали: якщо за військом біжать вовки – це віщує перемогу над ворогом [2, 378–395]. У східнослов'янській міфології вовк був одним із міфічних втілень богатирів [3, 200].

Культ воїна-звіра існував на території України щонайменше з середини I тис. дон.е. Документальним підтвердженням цього є згадки «батька

історії» Геродота про культ вовка в племенах неврів, які жили на території сучасного Полісся [5, 143]. За свідченнями Геродота, взимку всі неври на кілька днів перетворювалися на вовків. Етнічна приналежність племені неврів не встановлена. Нині більшість дослідників вважають його балтським. Попри це, ймовірно, неври брали участь в етногенезі східних слов'ян.

Звернемося до лінгвістичних свідчень культу воїна-звіра. Розглянемо власну назву духовної еліти дохристиянської Русі – слово «волхв». Лінгвістично вважається доведеним, що слово «волхв» – те ж саме, що і вовк. Відомий дослідник давніх часів на Україні Л. Залізняк зазначає: «Вовк» і давньоруське «волхв» – одне слово. Власне, це германське «wolf» у давньоруській транскрипції, адже латинська f кирилицею передається двома літерами – хв (напр., Хведір)» [5, 142]. Ці лінгвістичні дані підтверджує і давньоукраїнський фольклор. За народними переказами, «обертатися» на різних птиць і звірів, у першу чергу – на вовка.

Тепер розглянемо прикметник «лютий». З етнографічних джерел відомо, що до середини XX ст. у народі вовка називали «лютим звіром». «Лютий» був синонімом прикметника «вовчий». Чеський історик і етнограф П. Шафарик вважав, що саме від цього слова виникла назва західнослов'янського племені лютичів. Тобто лютичі мали за тотемну тварину «лютого звіра» – вовка [15, 14]. Підтвердженням цього є й інші назви лютичів – волчки, влци, влчки, вілци, волчуні. Земля, на якій вони жили, називалась Вілкомір («Волчий мир») [2, 381]. Саме слово «лютий» означало одночасно і «вовчий», і «доблесний» (у військовому розумінні). Це є яскравим свідченням існування культу воїна-вовка у слов'ян із давніх часів.

Останнім розглянемо слово «вой». Деякі дослідники вважають, що від «вой» (у значенні «вовче витьтя») походять східнослов'янські «вояр» і «вой» (у значенні «воїн») [15, 16]. На нашу думку, це є безпосереднім підтвердженням надзвичайної важливості культу вовка у військовій справі східних слов'ян, зокрема племен, які є генетичними батьками сучасної української нації.

Український фольклор насичений образами вовкоподібних людей, перевертнів, людей-звірів. Це, зокрема, перекази про вовкулаків або ж волкадлаків, вурколаків, волкунів. На думку лінгвістів, саме слово «вовкулака» походить від давньоболгарського «vlokodlak», яке дослівно перекладається «вкритий вовчою шкірою». Є й інші тлумачення цього слова. У давньоарійській мові санскрит слово «кула» означає «рід». Тому «вовкулака» можна перекласти як словосполучення «вовчого роду», «вовчого племені» [18, 42]. Легенди про вовкулаків особливо поширені на території українського Полісся, де, як вважають дослідники, жили неври, описані Геродотом [5, 143].

У XIX ст. у багатьох слов'янських народів, у тому числі і в українців, етнографами були зафіксовані так звані «вовчі свята» [12]. Вони відбувалися під час зимового сонцестояння, тобто у двадцятих числах грудня. Під час цих свят чоловіки колядували у вовчих шкурах. У деяких місцевостях молоді хлопці носили по селу чучело вовка, зупинялись біля кожної хати і колядували. Цей обряд дістав назву «водити вовка» [2, 393]. Є підстави вважати, що ця давня традиція є пережитком звичаю вікової ініціації, прийняття юнака до чоловічої «вовчої» громади.

Згадки про перевертництво є у «Слові о полку Ігоревім». Деякі з них можна вважати літературними

метафорами, інші більш схожі на народні повір'я. Згадуючи про полоцького князя Всеслава, автор «Слова» називає його чарівником, який удень «людям судчинив», а вночі «рискав» вовком [14, 43]. Слід зауважити, що і в народних билинах та переказах князь Всеслав виступає як волхв, відаючий, чарівник. Інший опис перевтілення людини у вовка є в епізоді, де змальовано втечу князя Ігоря, головного героя «Слова», з половецького полону. Він по черзі «перевтілюється» у горностая, гоголя, вовка і сокола, а його слуга Овлур обертається на вовка [14, 45]. Змальовуючи князя Ігоря перевертнем, автор «Слова» не вбачає в цьому явищі нічого осудливого. Навпаки, описує цю подію з похвалою і доброзичливістю до головного героя.

«Повість минулих літ» теж містить епізоди, які можуть характеризувати культ воїна-звіра. Одна з подій, датована 1097 р., описується так: «Яко бисть полуноші і встав Боняк, від'їхав від вої і почав вити вовчські і вовк одвися йому і почаша вовки вити мнози» [11].

Згадки про воїнів-волхвів-перевертнів є також у давньому українському фольклорі, що дійшов до нас із часів Київської Русі. Згадки про обертання богатирів, волхвів і князів на вовків містять билини про Волгу-Волхва, перекази про князів Олега і Всеслава Полоцького та багато інших. У східнослов'янських народів є архаїчна казка про змієборців-богатирів Валігора і Вирвидуба, в якій оповідається про їх перемогу над страшним змієм. Обидва богатирі були викормлені звірами: Валігор – левицею, а Вирвидуб – вовчицею. Характерним є те, що Вирвидуб – епітет, який здавна присвоювався богу-громовику Перуну як руйнівнику небесних гір і лісів. В одному з українських варіантів цієї казки богатир Вирвидуб заміняє на вовка, який «пиляє хвостом дуби» [2, 378–395].

Розглянемо можливі впливи з боку сусідніх індоєвропейських народів, у першу чергу германців. Постають питання: чи домінував вплив германського військового звичаю над слов'янським, чи, навпаки, слов'янський військовий звичай чинив вплив на формування аналогічного германського; чи були іноземні впливи вирішальними у процесі формування культу воїна-звіра на території Київської Русі.

Безсумнівно є те, що скандинавський культ воїнів-берсерків мав певний вплив на слов'янську військову традицію. Але він не був визначальним, оскільки культ воїна-звіра існував ще у протослов'ян і, як свідчать етнографічні дані, мав дуже глибоке коріння. Культ воїна-звіра у слов'ян мав самобутні риси (як було розглянуто вище на прикладі племені лютичів-вовчунів) і міг сам здійснювати вплив на скандинавську військову традицію. На нашу думку, слід казати про існування військової традиції воїна-звіра (воїна-вовка), спільної для слов'янських «лютих» воїнів і скандинавських берсерків, а також про взаємні впливи цих споріднених культів.

Отже, численні історичні, лінгвістичні, етнографічні джерела свідчать, що культ воїна-звіра здавна існував у слов'янських народів, зокрема і на території України. Він був нерозривно пов'язаний з існуванням язичницького жрецтва – волхвів – і входив до багатопроявної системи дохристиянських вірувань. Воїн-волхв сприймався як оборонець від ворожої загрози. Воїн-волхв-перевертень виступав як захисник рідної землі, як людина, що володіє «премудростями». Значна кількість лінгвістичних і етнографічних даних свідчить про нерозривний зв'язок культу вовка з військовою справою в часи язичницької Русі.

Можна вважати, що культ «лютого звіра» вчинив надзвичайно важливий вплив на формування і розвиток тогочасної військової справи.

Українське козацтво, що сформувалось як особливий стан у XV ст., уже в середині XVI ст. було міцним суспільно-політичним утворенням із потужною військовою організацією. Козацька спільнота, яка складалася переважно з волелюбних людей, що не хотіли миритися з насадженням кріпацького ладу, стала носієм і охоронцем давніх українських традицій: культурних, суспільних тощо [20, 13]. Простежується нерозривний зв'язок наслідування військових традицій від часу існування праіндоєвропейської спільноти до часів Запорізької Січі. Окремі архаїчні елементи давніх традицій протягом тривалого історичного періоду не зазнавали суттєвих видозмін. Козаки зберігали і давню військову «вовчу» традицію воїнів-звірів. У козацькій міфології добре відомий образ воїна-звіра. Це козак-чарівник, який обертається вовком-сіромахою, якого не беруть ні кулі, ні холодна зброя [5, 140].

У козацькому фольклорі козаку-січовику часто надається епітет «сіромаха», «сірома». Ці слова мають виразну вовчу етимологію. Характерним є те, що вони, як правило, позначали одночасно і власне вовка, і воїна-козака. Найчастіше воїнами-перевертнями називали козаків-характерників. Згідно з козацькими переказами, характерники були наділені надзвичайною фізичною силою, витривалістю, не знали страху на полі бою. Вони володіли таємними знаннями, які дозволяли їм розвивати в собі надприродні здібності. За народними переказами, такого воїна не можна вразити ні кулею, ні холодною зброєю, а лише сріблом або осиновим кілком. Останнє вказує на спорідненість явища характерників із уявленнями про вовулаків, які були розглянуті вище.

Козацька легенда так переповідає про смерть і похорони характерника. Старий характерник сам обирає, коли йому помирати. Це є свідченням його всезнання. У груди йому забивають осиновий кілок, до того ж він сам віддає наказ це робити [13]. Осиновий кілок – це пряма вказівка на надзвичайні здібності, на те, що в інший світ йде не звичайна людина, а чудесник, чарівник. Відсутність християнських попів на похоронах запорожців-характерників також засвідчує наслідування характерниками давніх традицій волхвів.

Характерники займали переважно високі військові посади – були полковниками, курінними і січовими отаманами. Характерниками вважали таких відомих військових і суспільних діячів, як І. Сірко (кошовий отаман Запорізької Січі), Семен Палій (полковник Фастівський і Білоцерківський), Д. Нечай (полковник Брацлавський). Принциповим є те, що надприродні здібності приписувалися їм не тільки українським народом – вороги теж вважали їх всезнаючими чаклунами і перевертнями. Так, І. Сірка турки і татари називали «урус-шайтаном», тобто «русинським чортом» [1; 19]. Д. Нечай був убитий у боях під містечком Краснім у лютому 1651 р. срібною кулею. Точніше, це був срібний гудзик, яким польські жовніри зарядили рушницю спеціально для знищення Д. Нечая. Вороги були переконані, що звичайна куля не здатна завдати йому шкоди [18, 46].

Козаку-характернику приписували здатність обертатися на вовка або на хорта – мисливського пса. Зауважимо, що вміння воїна обертатися, бути перевертнем, в українському фольклорі розцінювали як одну з головних надприродних здібностей, якою володіє характерник.

Розглянемо детальніше образи відомих історичних діячів – козацьких провідників в українському фольклорі, яких народна традиція зображує характеристиками, чарівниками-перевертнями.

Одним із найвідоміших серед таких козацьких ватажків був видатний військово-політичний діяч 2-ої половини XVII ст. Іван Дмитрович Сірко, якого Запорозька Січ вісім разів обирала кошовим отаманом [20, 200]. Саме його прізвище має виразну вовчу етимологію [5, 140]. Сірками в Україні називали вовків, часто це слово слугувало як прізвисько домашнього собаки. За народними переказами, І. Сірко міг обертатися на вовка або на мисливську собаку (хорта). Так він здійснював розвідку і тому завжди знав наперед всі ворожі задуми. Саме його ім'я викликало страх у ворогів [1, 198]. Незадовго після смерті видатного кошового на таємному розпиті писар Биховець про останні роки життя І. Сірка розповів: «Коли Сірко кошовим був, то від нього ніякого добра великому государеві не було; а казати йому явно ніхто про це не смів, бо всі його, чи то з волі Божої, чи через хитрість якусь, надзвичайно боялися, і що він було задумає, те й зробить...» [20, 367].

Отже, вміння І. Сірка впливати на людей пояснювалося не якимись людськими рисами вдачі, як-то красномовністю, освіченістю тощо, а «Божою волею» або «якоюсь хитрістю». На нашу думку, цю «хитрість» слід тлумачити як «премудрість» і «всезнання» билинних героїв більш раннього часу.

Семен Пилипович Палій (Гурко) був родом із міста Борзни Ніжинського полку. Своє прізвище здобув на Січі «за славноє рицарство і храбрость». У 90-х роках XVII ст. очолив визвольну боротьбу проти католицьких магнатів і орендарів на Фастівщині і Білоцерківщині. На початку XVIII ст. цей рух надзвичайно посилювався і фактично переріс у визвольну війну [9, 47–51]. Згідно з козацькими легендами, зібраними Д. Яворницьким і Я. Новицьким, Семен Палій умів обертатися на хорта (мисливського пса) і так проникати до ворожого табору [10].

Козацьке суспільство, яке зберігало у своєму середовищі багато архаїчних традицій, унаслідувало з язичницьких часів і культ воїна-вовка. Особливого поширення він набув серед козаків-характерників, які в народі сприймалися як воїни-перевертні. Характерники часто займали високі керівні посади серед козацького військового суспільства. Тож культ воїна-вовка, носіями якого були козаки-характерники, відігравав надзвичайно важливу роль в козацькому суспільстві, а отже, і в житті українського народу в XVI–XVIII ст.

Отже, культ воїна-звіра здавна існував у багатьох індоєвропейських народів. В індоєвропейців образ вовка був нерозривно пов'язаний із війною, військовою справою. Воїни, які сповідували культ вовка, входили в окремі загони, що відзначалися войовничістю. Як правило, ці загони були закритими чоловічими товариствами, куди приймали лише найкращих воїнів. У багатьох індоєвропейських народів чоловік вважався повноправним членом громади лише після того, як проходив ініціацію в подібному загоні воїнів-вовків. Про це свідчать писемні джерела, лінгвістичні та етнографічні дані.

Культ воїна-звіра існував і у давніх слов'ян, у тому числі східних слов'ян-праукраїнців. У них культ вовка був органічно пов'язаний з іншими природничими язичницькими віруваннями і міфологічними уявленнями. Образ вовка виступає як уособлення ночі, зими і війни, покровителем вовків є бог війни Перун-громовик.

При цьому образ вовка у давніх слов'ян не був лише тотемом бойових дружин. У Київській Русі язичницьких жерців називали «волхвами», тобто вовками, вказуючи на одну з їхніх характерних рис – сповідування культу вовка. Підтвердження цього є у великій кількості давньоруських переказів, билин і казок, в яких перевертні-волхви завжди виступають як позитивні персонажі – мудрі і безстрашні оборонці Рідної Землі. Такі ж відомості є і в пам'ятках писемності Київської Русі. Це, безсумнівно, свідчить про надзвичайно важливе значення в язичницькій Русі міфологічних уявлень, пов'язаних з образом вовка, зокрема і культом воїна-вовка.

Образ богатирів – героїв билин – нерозривно пов'язаний із образом волхвів. Билинні богатирі теж часто зображуються як перевертні. Тож можна говорити, що у слов'ян-русичів образ звіра-вовка був не лише тотемом бойових дружин, а й слугував образом сакрального захисника Руської землі. Отже, у дохристиянській Русі культ воїна-вовка мав величезне значення.

Від воїнів-волхвів культ воїна-звіра, перевертня, унаслідували козаки-характерники. У козацькому стані характерники були утаємниченою громадою з найбільш вправних і відважних воїнів. У народній уяві образ козака-характерника завжди є позитивним. Характерниками були видатні постаті в історії козацтва, зокрема кошовий Запорізької Січі І. Сірко та Фастівський (Білоцерківський) полковник Семен Палій. Збереглося багато козацьких легенд, переказів і народних пісень, які зображають їх перевертнями. Це є важливим свідченням сповідування ними культу воїна-вовка. Тому культ воїна-перевертня відіграв дуже важливу роль і в козацьку добу української історії.

Отже, культ воїна-звіра протягом багатьох століть мав надзвичайно важливе значення. У різні часи він впливав на формування і розвиток військової справи і був одним із найбільш важливих давньоукраїнських міфологічних уявлень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків. – К.: Дніпро, 1991. – 335 с.
2. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу. – Т. 1. – М., 1865.
3. Гимбутас М. Славяне. Сыны Перуна. – М.: ЗАО «Центрполиграф», 2007. – 216 с.
4. Залізник Л. Л. Нариси стародавньої історії України. – К.: Абрис, 1994. – 255 с.
5. Залізник Л. Л. Первісна історія України: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1999. – 263 с.: іл.
6. Змієві Вали. Українські легенди та перекази / Передм., упоряд. і примітки С. В. Мишанич. – К.: Веселка, 1992. – 159 с.: іл.
7. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства. – М.: Прогресс, 1987. – 384 с.
8. Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Український етнос: Генеза і перспективи. Історичний нарис. – Обухів: ГНІП, 2003. – 519 с.
9. Нариси з історії Макарівського району. – К.: Логос, 2006. – 416 с.
10. Новицький Я.П. та ін. Народна пам'ять про козацтво. – Запоріжжя, 1991.
11. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. – К.: Рад. письменник, 1990. – 558 с.
12. Рыбаков Б. А. Язычество древней Руси. – М., 1988.
13. Савур-могила: легенди та перекази Нижньої Наддніпряни / Составитель В.А. Чабаненко. – К.: Дніпро, 1990. – 262 с.

14. Слово о полку Игореве. – Л.: Сов. писатель, 1985. – 498 с.
15. Тарас А. Е. Войны московской руси с Великим княжеством Литовским и Речью Посполитой в XIV–XVII веках. – М., 2006. – 798 с.
16. Українська міфологія / За ред. В. Войтовича. – К.: Либідь, 2002. – С. 406.
17. Українські народні думи та історичні пісні. – К.: Веселка, 1990. – 239 с.: іл.
18. Фігурний Ю. С. Історичні витoki українського лицарства: Нариси про зародження і розвиток козацької традиційної культури та національне військове мистецтво в українознавчому вимірі. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2004. – 308 с.
19. Чаропка В. Уладары Вялікага Княства. – Мінск, 1996.
20. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т. 2. – Львів: Світ, 1991. – 392 с.: іл.

Антон Бондаренко **Культ воина-зверя на территории Украины**

Аннотация. В статье рассмотрен культ воина-зверя на территории современной Украины. Эта тема находится на пересечении исследований по украинской мифологии, традиций языческих верований и истории военного дела. Хронологически работа охватывает период V в. до н.э. – XVIII в. н.э. Проведен анализ разноплановых сведений о культе воина-зверя, использованы исторические, этнографические и лингвистические данные. Рассмотрено представление об известных казаках-характерниках. Сделан вывод, что культ воина-зверя издавна существовал у многих индоевропейских народов. У славян культ волка был органически связан с другими естественными языческими верованиями и мифологическими представлениями. Казаки-характерники были посвященной общиной из самых ловких и отважных воинов.

Ключевые слова: Украина, воин-зверь, оборотень, волхв, характерник.

Anton Bondarenko **Cult of warrior-beast on territory of Ukraine**

Annotation. The article deals with the cult of the warrior-beast on the territory of modern Ukraine. The subject of this work is in intersection of research on the field of Ukrainian mythology, pagan beliefs, traditions and history of military affairs. Chronologically, the work covers the period from the 5 century BC to the 18 century. The analysis of different information about the cult of the warrior-beast is made; historical, ethnographic and linguistic data are used. Representation of the known-kharakterniks is considered. The cult of the warrior-beast has long existed in many Indo-European peoples. The Slavs cult of the wolf was organically linked with other natural pagan beliefs and mythological representations. Kharakterniks was the community of the most skilful and brave soldiers.

Key words: Ukraine, warrior-beast, werewolf, magus, kharakternik.